

УДК 172:[316.3:159.953+725.945]:355.01(470:477)
DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2024.23.17>

Андрій МІНЕНКО, асп.
ORCID ID: 0000-0003-1499-3210
e-mail: minenko.andrii@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДЕФОРМАЦІЯ СПРИЙНЯТТЯ МИНУЛОГО В РОСІЇ ЯК УМОВА ВІЙНИ З УКРАЇНОЮ

Вступ. Наголошено, що однією з провідних причин війни Росії з Україною є деформація механізмів сприйняття минулого, соціальної пам'яті. Російська меморіальна парадигма побудована на постійному нагадуванні траєм, завданих різними війнами, зокрема Другою світовою війною. Акцентовано, що меморіальний дискурс Росії зображує тільки ті події, які допомагають формувати монументальну історію, тому було поставлено завдання з'ясувати її особливості. Це поняття було введено та розвинуто відомим німецьким філософом Фрідріхом Ніцше. У другій частині циклу "Невчасні міркування" – "Про користь та шкоду історії для життя" філософ розглядає проблему пам'яті. Важливим є розуміння того, як відбувається передавання російського монументального метанаративу в суспільствах. Американський соціолог Пол Коннертон детально виклав особливості процесу передавання метанаративу в суспільствах. У праці "Як суспільства пам'ятають" він виокремлює засоби передавання соціальної пам'яті.

Методи. Вжито загальнонаукові методи аналізу зазначених вище джерел. Застосовано французьку феноменологічну методологію для надання концептуального зв'язку поняттям "пам'ять – звичка" та "монументальна історія", що дозволило виявити деформації у російській парадигмі сприйняття минулого.

Результати. Доведено, що Російську Федерацію до війни спонукає деформоване траємами сприйняття минулого, про що зазначали Фрідріх Ніцше та Пол Коннертон. Цю деформацію було спричинено відсутністю пластичної сили пам'ятання, неможливістю критично переосмислювати власну меморіальну парадигму, взаємодіяти з меморіальними парадигмами іншої людини. Також Фрідріх Ніцше зазначав про важливість балансу трьох видів історії: монументального, антикварного та критичного. Розкрито, що в Росії цей баланс порушено, монументальна історія домінує над іншими видами і захоплює до воєн. Завдяки аналізу та синтезу ідей Ніцше та Коннертона було з'ясовано, що монументальна історія передається через пам'ять-звичку за допомогою церемоній вшанування пам'яті та тілесних практик.

Висновки. Доведено, що спосіб сприйняття минулого відіграє дуже важливу роль у функціонуванні суспільства та впливає на його політику. Аргументовано, що важливим засобом до подолання залежності від монументального минулого є пластична сила пам'яті.

Ключові слова: пластична сила пам'яті, монументальна історія, пам'ять-звичка, церемонії вшанування пам'яті, тілесні практики, російська меморіальна парадигма.

Вступ

Концепція історії, викладена Фрідріхом Вільгельмом Ніцше у другій частині "Невчасних міркувань", – "Про користь та шкоду історії для життя" (Ніцше, 2022), на жаль, мало досліджена у вітчизняному філософському дискурсі. З позитивних тенденцій варто відзначити початок так званого "Ніцше-проєкту" – серії перекладів праць німецького філософа українським видавництвом "Астролябія". Вагомим здобутком стало видання першої книги Ф. Ніцше в серії "Українська філософська бібліотека", куди ввійшли праці "Народження трагедії" і чотири "Невчасні міркування" ("Давід Штраус як сповідник і письменник", "Про користь і шкоду історії для життя", "Шопенгауер як вихователь" і "Ріхард Вагнер у Байрорті"). Цей том почасти відтворює перший том "Повного зібрання творів" Ф. Ніцше 2004 року, що вийшов друком також у видавництві "Астролябія" (Ніцше, 2004). Також видавництво "Темпора" у 2023 році здійснило видання праці українського філософа Тараса Лютого "Ніцше. Самоперевершення" (Лютий, 2017), у якому автор описує біографію та філософську спадщину Фрідріха Ніцше. Та все ж філософія історії Ніцше залишалася поза увагою українських філософів.

Розмірковуючи про користь та шкоду історії, Ніцше виокремлює три види сприйняття історії: монументальний, антикварний та критичний. Критичний спосіб сприйняття історії є класичним для академічних учених. Одним із ґрунтовних напрацювань у цьому напрямі є довідник "Handbook of Historical Methods for Management", де зазначається про критичне сприйняття історії (Critical realism in historical research) (Decker et al., 2023). Антикварну історію можна порівняти з етнографічною галуззю історії. Тоді як монументальна історія залишалася невивченою в Україні. Концепція монументальної історії активно вивчається за кордоном. Амери-

канський учений Майкл Гренке у своїй праці "Nietzsche and Political Education" розглядає потребу людей у монументальній історії у політичному дискурсі (Grenke, 2023). Джуліан Янг у своїй статті "The Uses and Misuses of History: Reflections on Nietzsche's Second Untimely Meditation" ґрунтовно аналізує історичну концепцію Ніцше (Young, 2023). Тому необхідно ретельно дослідити філософію історії Фрідріха Ніцше.

Дуже важливим поняттям для українського дискурсу є також пластична сила пам'яті. Українське суспільство в умовах повномасштабної агресії з боку Російської Федерації почало переосмислювати своє минуле і тому потребує здатності до критичного сприйняття свого минулого та теперішнього задля уникнення травм пам'яті.

Під час аналізу концепту пам'яті-звички Пола Коннертона (Коннертон, 1989/2004), ми знайдено функціональну та змістову подібність із поняттям монументальної та антикварної історії. Пам'ять-звичка, як і монументальна історія, має більше габітуальний характер і формує суспільні метанаративи. Щоб з'ясувати, як діє монументальна історія, необхідно дослідити концепт соціальної пам'яті американського соціолога Пола Коннертона. Церемонії вшанування пам'яті та тілесні практики формують соціальну пам'ять. Через уже зазначену подібність ці засоби слугують для формування антикварного та монументального сприйняття історії. Проте антикварний спосіб, на думку Ніцше, завдає тільки інформаційної шкоди, обмежуючи сприйняття людини лише власним минулим. Монументальна ж історія спонукає людину до хибного тлумачення минулого та намагання повторити славу предків. Це можна спостерігати за сучасною російською меморіальною парадигмою, чий імперіалізм та збройна агресія мотивуються, зокрема, монументальними прагненнями.

Мета і завдання. Сприйняття суспільством дій політичних еліт багато в чому залежить від їх сприйняття минулого. Тому це дослідження спрямовується на аналіз досліджень пам'яті німецького філософа Фрідріха Вільгельма Ніцше та американського соціального антрополога Пола Коннертона для того, щоб виявити механізми формування сприйняття минулого в Російській Федерації.

Методи

Для виявлення деформацій російської меморіальної парадигми було проведено аналітичну роботу вибраних популярних джерел з відкритим доступом, що відображає погляди російського суспільства на власне минуле. Виконано концептуальний аналіз концепцій "пам'ять-звичка" Пола Коннертона та "монументальна історія" Фрідріха Вільгельма Ніцше для виявлення спільних рис, що дозволить знайти шляхи запобігання деформуванню сприйняття минулого.

Результати

Основа цього дослідження становлять праці Пола Коннертона "Як суспільства пам'ятають" (Коннертон, 1989/2004), Фрідріха Вільгельма Ніцше "Про користь та шкоду історії для життя" (Ніцше, 2022), Аляйда Асман "Простори спогаду. Форми та засоби культурної трансформації" (Асман, 1999/2012).

Працю американського соціолога Пола Коннертона "Як суспільства пам'ятають" ("*How societies remember*") було перекладено з англійської культурологом, теоретиком урбанізму Світланною Шліпченко у 2004 р. У 2013 р. видавництво "Ніка-Центр" здійснило друковане видання. Ця праця охоплює царину культурної антропології та *memory studies*. Коннертон продовжує напрацювання Дюркгаймської соціологічної школи, зокрема французького соціолога та соціального філософа Моріса Альбвакса (Halbwachs, 1950/1992), розвиває концепт "*колективної пам'яті*". Тільки в Коннертона колективна пам'ять стає "*соціальною пам'яттю*". Також вона тепер охоплює не локальні суспільства, як у випадку з Альбваксом, а держави та нації. Коннертон концептуалізує поняття соціальної пам'яті та пам'яті-звички на основі психоаналізу Фрейда та досліджень у нейронауці. Пам'ять-звичка втілюється у церемоніях вшанування пам'яті та тілесних практик. Усі ці характеристики дають змогу стверджувати, що пам'ять-звичка має центральне значення у монументальній історії.

Працю німецької філософині Аляйди Асман "Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті" переклали з німецької філософині Ксенія Дмитренко та Лариса Доронічева під керівництвом кандидата філологічних наук Олександра Юдіна. У 2014 р. її було видано у видавництві "Ніка-Центр". Ця праця є ґрунтовною збіркою основних напрацювань у галузі *memory studies*. Для дослідження було використано аналіз Асман творів Шекспіра, зокрема історичних драм. Авторка показала на їх прикладі, як постійне нагадування образ призводило до нескінченних війн, і тільки в драмі "Ричард II" новий король запропонував універсальну формулу миру: "Forgive, forget, conclude and be agreed". Ця формула миру, амністія може бути застосована до носіїв монументальної історії як шлях до подолання травм пам'яті.

Працю Фрідріха Ніцше "Про користь та шкоду історії для життя" переклали з німецької філософині Катерина Котюк та Олег Фешовець у межах "Ніцше-проекту", вона вийшла друком у видавництві "Астролябія" у 2022 р. Праця є фундаментальним напрацюванням у галузі філософії історії. Формулювання видів сприйняття ми-

нулого є дуже важливим внеском у дослідження пам'яті. На важливості Ніцше як теоретика пам'яті наголошувала Аляйда Асман. Вона називає його "титаном колективної пам'яті" разом з П'єром Нора та Морісом Альбваксом (Асман, 1999/2012). Критичний аналіз Ніцше призначений для перегляду сприйняття минулого та позбавлення травм пам'яті. Тому його напрацювання є центральними та важливими в цьому дослідженні.

На думку Ніцше, людина є унікальною істотою, яка весь час *пам'ятає*. Адже тварини не знають, що таке минуле, і просто існують, не страждаючи через минуле. Натомість людина протистоїть великій вазі минулого, котра весь час збільшується. Вага минулого тисне на людину і заважає їй жити, тоді як людина може і не усвідомлювати цей тягар (Ніцше, 2022).

Та все ж Ніцше погоджується, що без минулого жити неможливо за умови, що необхідно з'ясувати *пластичну силу людини, народу, культури*. Німецький філософ визначає пластичну силу як здатність виростати з самого себе, видозмінювати й засвоювати минуле та чуже, зцілювати рани, замінювати втрачене, з самого себе відновлювати розбиті форми (Ніцше, 2022). Філософ Наталія Кривда, посилаючись на Фрідріха Ніцше, визначає пластичну силу пам'яті як здатність взаємодіяти з горизонтом пам'яті іншого, використовуючи силу *забування* (Кривда, 2019). Таким чином, стає можливим діалог з носієм іншої меморіальної парадигми, їхня взаємодія.

Продовжила думку Ніцше про шкоду надмірного пам'ятання німецька дослідниця Аляйда Асман. Для того щоб пояснити, як саме відбувається цей процес, вона вдається до аналізу історичних драм Шекспіра. У підсумку Асман розуміє, що *політичні конфлікти є конфліктами спогадів*. Саме історичні та соціальні спогади визначають сучасні політичні дискурси.

Аналогічно в шекспірівських історіях конфлікти продовжуються через постійні згадки минулих чвар. Саме через це триває Війна Білої та Червоної Троянд і постійні повстання знаті. І ось у драмі "Ричард II" Шекспір пропонує універсальну форму припинення чвар: "*Forget, forgive, conclude and be agreed*" (*Забудь, прости, навчись і примирись*) (Асман, 1999/2012). І тільки взаємне та добровільне забування здатне перервати ланцюжок насилля, який сам себе репродукує. Назва цього добровільного забування – *амністія*. Адже, завдяки амністії розривається деструктивний взаємозв'язок між провинною та помстою: вона є найважливішою передумовою для настання нової доби миру (Асман, 1999/2012). Проте амністія стикається з великою кількістю проблем, зокрема з недовірою. Сторонам, котрі ворогують, важко повірити в кінець протистояння.

Зрозуміло, що поет утомився під постійних внутрішньополітичних чвар і прагне об'єднати країну. Проте, чи залишається актуальним ця формула миру, коли конфлікт відбувається не тільки в межах однієї країни, але і в разі сутички з меморіальною парадигмою іншої країни?

Конфлікти між країнами не так просто владнати, оскільки політичні, культурні та соціальні відмінності заважають сторонам прийняти інших. Та ще більші перепони чинять різні види сприйняття минулого. Ніцше розрізняє три таких види: *монументальна, антикварна та критична історія*.

Перший вид історії, про який говорить Фрідріх Ніцше, це *монументальна історія*. На його думку, монументальна історія обманює через аналогію, створює привабливі подібності, які спонукають мужнього до зухвалості, зворушеного – до фанатизму. Коли такий вид історії опиняється під впливом та контролем обдарова-

них егоїстів або замріяних злочинців, то відбувається руйнування імперій, убивства князів, розпалювання воєн і революцій та повторне збільшення кількості історичних "ефектів у собі", тобто результатів без достатніх підстав (Ніцше, 2022). Аляйда Ассман розвиває поняття монументальної історії і стверджує, що під монументалізацією мається на увазі естетичне ущільнення і піднесення події до рівня яскравого пам'ятного образу (Ассман, 1999/2012). Таким чином, монументальна історія створює міфічні ідеали минулого, які є, по суті, міфічними фікціями. Вони починають виконувати функцію легітимізації політичних дій певного державного ладу. Завдяки афективному навантаженню міфічні ідеали минулого стають незабутніми. Ніцше також убачає певну користь монументальної історії. Вона полягає у тому, що люди, котрі бачать минуле через призму монументальної історії, стають більш упевненими та нахненними. Перспектива стати частиною монументальної історії для своїх нащадків надає людині сил та мотивації до реалізації важких проєктів. Тоді дівець робить висновок про те, що велике, якщо вже раз існувало і так чи інакше *могло* колись бути, то, напевно, може статися колись знову; і він мужніше крокує своїм шляхом. Та на цьому шляху, в годину слабкості, дівця охоплюють сумніви: *а якщо бажає він раптом чогось неможливого?* Завдяки монументальній історії ці сумніви стають безпідставними (Ніцше, 2022). Та все ж монументальна історія, на думку Ніцше, несе більше шкоди, ніж користі. Зокрема, задля створення міфічного ідеалу доводиться максимально спрощувати минулі події, не переймаючись питаннями істинності. Ніцше називає події монументальної історії "*ефектами в собі*" (Ніцше, 2022). Коли монументальне бачення історії панує над всіма іншими, то минуле зазнає шкоди.

Другим видом історії стає *антикварна історія*. Ніцше вважає, що коли людина дбайливо піклується про те, що існує уже віддавна, прагне дізнатись, звідки воно походить, де воно постало, і прагне зберегти умови, за яких виникла сама, для тих, хто має виникнути після неї, той бачить минуле через призму антикварної історії. Історія її міста стає для неї її власною історією (Ніцше, 2022). Аляйда Ассман визначає антикварну історію як використання історії з метою побудування ідентифікації (Ассман, 1999/2012). Корисною функцією антикварної історії є те, що вона прив'язувала народи до батьківщини та звичаїв предків, утримуючи їх від нескінченних мандрів, на думку Ніцше. Проте антикварна історія, як і монументальна, заважає істинності історії. Ніцше вдається до метафори дерева: дерево більше відчуває, ніж бачить свої корені, але це відчуття вимірює їх величину за величиною та силою видимого гілля (Ніцше, 2022). Також за антикварного сприйняття минулого дуже важко сприймати загальні історичні процеси та ідеї, залишаючи змогу пізнавати всі окремі речі як важливі. Але нові речі будуть сприйматися вороже через надмірний консерватизм. Дівець у цій ситуації паралізується і не може рухатися далі.

Останній, третій, вид історії є *критичним*. Ніцше стверджує, що людина повинна розбити будь-яке минуле, поставити його під суд та оголосити свій вирок (Ніцше, 2022). Але людина в критичній історії забуває, що теперішня діяльність є наслідком усіх минулих подій, зокрема й помилок із сучасного погляду.

Проте, розглянувши переваги та недоліки видів історії, Ніцше стверджує, що кожен із трьох видів історії є доцільним тільки в певних обставинах. Наприклад, коли необхідно створити якийсь ідеал минулого, то необхід-

но використовувати монументальну історію. Коли необхідно зберегти наявний порядок речей, то необхідно залишатися в антикварному погляді на історію. Якщо людина хоче взагалі позбутися минулого, то використовує критичний погляд на минуле.

Та треба пам'ятати, що різне сприйняття минулого можливе тільки за умови пластичної сили пам'яті. Коли людина, культура, народ не має цієї пластичної сили, то історія починає завдавати шкоди. Одним із таких прикладів є монополія монументального підходу до історії. Зазвичай, створивши міфічні ідеали, вона забороняє їх інтерпретацію та зміни. Завдяки цьому, ідеологія певного монументального погляду на історію отримують контроль над пам'яттю суспільства. Американський соціолог Пол Коннертон стверджує, що контроль над пам'яттю суспільства обумовлює ієрархію влади (Коннертон, 1989/2004).

Цей контроль часто набуває вигляду метанаративів, котрі існують у формі несвідомих колективних спогадів. Суспільства утворюються за рахунок спільних спогадів усіх членів суспільства. Ці спогади, на думку Пола Коннертона, підтримуються та передаються двома способами: у церемоніях вшанування пам'яті (*commemorative ceremonies*) та тілесних практиках (*bodily practices*) (Коннертон, 1989/2004). Таким чином і відбувається насадження свого бачення та сприйняття більшою мірою монументального минулого. Тоталітарні режими, коли намагаються позбавити маленьку країну національної свідомості, застосовують *метод організованого забування* (Коннертон, 1989/2004). Простежується чітка тенденція: Імперія – це забування свого і пам'ятання монументального минулого; вільний народ – це постійне згадування свого, а не монументального минулого. Унаслідок цього формується протистояння "Згадування – Забування".

Передавання монументальних міфічних фікцій відбувається за допомогою *пам'яті-звички* (*habbit-memory*). Філософи вагаються щодо теоретичного окреслення та визначення цього поняття. Рассел, наприклад, упевнений, що ця пам'ять є специфічним видом переконання (Коннертон, 1989/2004). Вона є своєрідним набором звичок та вподобань на противагу усвідомленим діям.

Саме пам'ять-звичка дозволяє монументальній історії насаджувати та передавати свої міфічні ідеали наступним поколінням. Як зазначено вище, прикладом можуть слугувати *церемонії вшанування пам'яті*. Церемонії передають певні наративи. Але наративи розповідають не про звичайні історичні події, а трансформовані незмінні субстанції, перетворені на містичні події, котрі репрезентовано таким чином, що їх зміст не підлягає жодним змінам у майбутньому (Коннертон, 1989/2004).

Церемонії є формалізованими актами, що стилізовані, стереотипні та здатні до постійного повторення. Вони повинні відбуватися у спеціально відведених місцях – *місцях пам'яті*, і в точно призначений час. Церемонії формують системи цінностей і наділяють сенсом життя усіх учасників – вони повинні пам'ятати. Усі ритуали й обряди є повторюваними, а повторення передбачає постійний зв'язок із минулим. Ритуали є перенесенням людей із профанної у сакральну дійсність. Ритуал є розіграним у ролях культом, який через ритуальні перформенси та дійства передає наративи наступним поколінням (Коннертон, 1989/2004).

Другий метод передавання наративів монументальної історії, пов'язаний із тілесністю людини, є позірно менш очевидним. Проте доволі значущим, як показав

Володимир Приходько у своїй статті "Феномен війни: точка бачення матеріалістичної феноменології", розкривши тілесні засади феномену війни (Приходько, 2023). Пол Коннертон називає його *тілесні практики*. Їх дефініція є не такою очевидною, як церемонії вшанування пам'яті. Американський соціолог дійшов висновку про існування цього методу, аналізуючи людські тіла, які в ході церемоній вшанування пам'яті стилізовано відтворюють образи з минулого, і також зберігають минуле, причому доволі ефективно, завдяки своїй незнищенній здатності уявляти певні завчені рухи та дії (Коннертон, 1989/2004).

Коннертон поділяє тілесні практики на два типи: *інкорпорування / втілення (incorporating practices)* та *записування (inscribing practices)*.

Практиками *інкорпорування* є посмішка, рукописання чи слова, звернені до певної людини. Це своєрідні послання, які втілюються у безпосередньому фізичному контакті. Практиками *записування* є сучасні пристрої для зберігання та доступу до вже збереженої інформації, друк, енциклопедії, індекси, фотографії, магнітофонні записи, комп'ютери, що дозволяють схоплювати та утримувати інформацію навіть після того, як людський організм перестане функціонувати.

Пояснюючи перший вид тілесних практик інкорпорування, Коннертон говорить про пози тіла. Тобто в суспільстві існують діючі моделі жінок та чоловіків, котрі сидять правильно. Ці моделі є засадничим моментом для комунікації обумовлених культурою поведінкових навичок, які стосуються поз тіла. Тому важливість поз для вибудовування спільної пам'яті є очевидною. Влада і ранг зазвичай виражаються за допомогою певних поз. Пози відрізняються у різних людей. Від того, яким чином люди гуртуються, та від диспозиції їхніх тіл стосовно тіл інших людей, ми можемо висунути ступінь влади, позицію у владній ієрархії, яку, як уважається, посідає кожен із них або на яку вони претендують (Коннертон, 1989/2004). Тому кожна культура передає свою пам'ять за рахунок жестів та поз тіла.

Пояснюючи практики записування, Коннертон наводить приклад французького філософа Поля Рікера про абетку, яка є систематичним перекладом тимчасових, пов'язаних із часовими параметрами властивостей людського голосу в записані позначки, що мають натовість просторові характеристики, які можна нескінченно відтворювати та які мають певну форму, розташування, конкретні відстані, порядок і лінійну диспозицію (Коннертон, 1989/2004).

Прикладом відсутності пластичної сили пам'яті та монументальної історії є російська меморіальна парадигма. За допомогою церемоній вшанування пам'яті та тілесних практик відбувається монументалізація минулого. Головна мета таких дій – виправдовування імперських завоювань Російської Федерації. Монументальна історія сучасної Російської Федерації ґрунтується на *Культі Великої Перемоги*.

Підполковник В. Легкодух, досліджуючи російську пропаганду війни, дійшов висновку, що одним із головних засобів пропаганди війни серед населення РФ є дискурс "великої перемоги російського народу в Другій світовій війні" (Lehkodukh, 2024, pp. 34–37). Цей дискурс утворюється шляхом односторонньої інтерпретації історичних фактів та формування власної історичної міфології.

Культ Великої Перемоги базується на монументальній інтерпретації історії та на повній відсутності пластичної сили пам'яті. Відсутність пластичної сили пам'яті полягає в повному продовженні старих радянських та

імперських нарративів. Прикладом є святкування Дня Перемоги 9 травня, що несе реваншистські та мілітаристські метанаративи ("Можемо повторити"), тоді як консолідована європейська та американська спільнота досягла консенсусу святкування Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 8 травня задля протидії реваншизму та мілітаризму під гаслом "Never again".

Монументальна історія російської меморіальної парадигми полягає в сакралізації Другої світової війни у вигляді Великої Вітчизняної війни. Велика Вітчизняна війна є російським та радянським метанаративом Другої світової війни, що перетворює політичний та військовий конфлікт Радянського Союзу та Третього Рейху на священну війну добра і зла. У сучасній історіографічній інтерпретації подається як один з етапів метанаративу "священна війна проти Заходу"¹.

Відбувається створення мотиву "спадковості" боротьби проти Заходу:

- Московське царство (міфологеми про битву на Чудському озері 5 квітня 1242 року, відомі в російській історіографії як "Ледовое побоище");

- Російська імперія (міфологеми про військовий конфлікт Російської та Першої Французької імперії 1812 року, відомі в російській історіографії як "Вітчизняна війна 1812 року");

- Радянський Союз (міфологеми про Другу світову війну 1939–1945 рр., відомі в російській історіографії як "Велика Вітчизняна війна").

Передавання цих метанаративів відбувається через:

- церемонії вшанування пам'яті, такі як марші Безсмертного полку, штурм бутафорського Рейхстагу в містечку Кубинка у квітні 2017 року, святкування Дня Перемоги 9 травня;

- тілесні практики інкорпорування (розмови з ветеранами Великої Вітчизняної війни, носіння георгіївських стрічок, військової форми та ін.) та записування (наявність великої кількості пропагандистських матеріалів).

Дискусія і висновки

Війна з Україною для Російської Федерації є безпосереднім результатом деформації механізмів сприйняття минулого у світлі зазначених нами ідей Фрідріха Ніцше і Пола Коннертона. Зазначене викривлення соціальної пам'яті демонструє себе як: *по-перше*, відсутність пластичної сили пам'ятання, що прямо пов'язана зі здатністю людини критично переосмислювати власну меморіальну парадигму та комунікувати з меморіальними парадигмами іншої людини; *по-друге*, виходячи з міркувань Фрідріха Ніцше про користь та шкоду трьох видів історії: монументальної, антикварної та критичної, можна зафіксувати в Росії дисбаланс між ними з явним домінуванням монументальної історії, яка заохочує до воєнних та політичних конфліктів, шляхом ідеалізації минулого; *по-третє*, використовуючи концепцію американського соціолога Пола Коннертона, можна заявити, що монументальна історія в ніцшеанському сенсі передається через пам'ять-звичку за допомогою церемоній вшанування пам'яті та тілесних практик.

Список використаних джерел

Ассман, А. (2012). *Простори спогаду: форми та трансформації культурної пам'яті* (К. Дмитренко, Л. Доронічева & О. Юдін, Пер.). Ніка-Центр. https://shron1.chtyvo.org.ua/Aleida_Assmann/Prostory_spohadu.pdf (Оригінал опубліковано 1999 р.)

Коннертон, П. (2004). *Як суспільства пам'ятають* (С. Шліпченко, Пер.). Ніка-Центр. <http://litopys.org.ua/connert/conn.htm> (Оригінал опубліковано 1989 р.)

¹ Хьюел, Т. *Росіяне на "священній війні" на Україні*. (2014, 20 грудня). BBC News. https://www.bbc.com/russian/international/2014/12/141219_donetsk_russian_volunteers

Кривда, Н. (2019). Колективна пам'ять як чинник формування групової ідентичності. *Філософські обрії*, 41, 60–76.

Легкодух, В. В. (2024). Російська пропаганда війни як загроза демократичним цінностям. У *Війна в Україні – виклик євроатлантичним цивілізаційним цінностям* (с. 34–37). Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-451-1-8>

Лютій, Т. (2017). *Ніцше: Самоперевернення*. Темпора.

Ніцше, Ф. (2004). *Повне зібрання творів: Критично-наукове видання* (К. Котюк & О. Фешовець, Пер.; Т. 1). Астролябія.

Ніцше, Ф. (2022). *Народження трагедії. Невчасні міркування I–IV* (К. Котюк & О. Фешовець, Пер.). Астролябія. https://astrolabium.com.ua/narodzhennja_tragediji_nevchasni_mirkuvannja_i_iv-neitsche_fridrih_vilgelm.html?srsltid=AfmBOopKf33-OXYIghUD_y6L2x0Y8XTffCmgD6iNKTN38Uk_oM_sQswZ

Приходько, В. (2023). Феномен війни: Точка бачення матеріалістичної феноменології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія*, 1(8), 35–39. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/8-6/8>

Decker, S., Foster, W. M., & Giovannoni, E. (2023). *Handbook of historical methods for management*. Edward Elgar Publishing Ltd.

Grenke, M. W. (2023). Nietzsche and political education. In I. Dagg (Ed.), *Regime and Education. Recovering Political Philosophy*. Palgrave Macmillan.

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Ed.; L. A. Coser, Trans.). University of Chicago Press. (Originally published in 1950).

Young, J. (2023). The uses and misuses of history: Reflections on Nietzsche's second untimely meditation. *Society*, 60, 670–683.

References

Assman, A. (2012). *Spaces of memory: Forms and transformations of cultural memory* (K. Dmitrenko, L. Doronscheva, O. Yudin, Trans.). Nika-Center. (Original work published 1999).

Connerton, P. (2004). *How societies remember* (S. Shchlipchenko, Trans.). Nika-Center. <http://litopys.org.ua/connert/conn.htm>. (Original work published 1989).

Decker, S., Foster, W. M., & Giovannoni, E. (2023). *Handbook of historical methods for management*. Edward Elgar Publishing Ltd.

Grenke, M. W. (2023). Nietzsche and political education. In I. Dagg (Ed.), *Regime and education. Recovering Political Philosophy*. Palgrave Macmillan.

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Ed.; L. A. Coser, Trans.). University of Chicago Press. (Original work published 1950)

Kryvda, N. (2019). Collective memory as a factor in the formation of group identity. *Philosophical Horizons*, 41, 60–76.

Lehkodukh, V. V. (2024). Russian propaganda of war as a threat to democratic values. In *International scientific conference* (pp. 34–37). Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-451-1-8>

Nietzsche, F. (2004). *The complete works: Critical and scientific edition* (K. Koryuk & O. Feshovets, Trans.; Vol. 1). Astrolabe.

Nietzsche, F. (2022). *The birth of tragedy. Untimely Meditations I–IV* (K. Koryuk & O. Feshovets, Trans.). Astrolabe. https://astrolabium.com.ua/narodzhennja_tragediji_nevchasni_mirkuvannja_i_iv-neitsche_fridrih_vilgelm.html?srsltid=AfmBOopKf33-OXYIghUD_y6L2x0Y8XTffCmgD6iNKTN38Uk_oM_sQswZ

Prykhodko, V. (2023). The phenomenon of war: A viewpoint of materialist phenomenology. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy*, 1(8), 35–39. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/8-6/8>

Young, J. (2023). The uses and misuses of history: Reflections on Nietzsche's second untimely meditation. *Society*, 60, 670–683.

Young, J. (2023). The uses and misuses of history: Reflections on Nietzsche's second untimely meditation. *Society*, 60, 670–683.

Отримано редакцією журналу / Received: 20.04.24

Прорецензовано / Revised: 30.04.24

Схвалено до друку / Accepted: 25.05.24

Andrii MINENKO, PhD Student

ORCID ID: 0000-0003-1499-3210

e-mail: minenko.andrii@gmail.com

Taras Shevchenko Kyiv National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DEFORMATION OF THE PERCEPTION OF THE PAST IN RUSSIA AS A PRECEDENT FOR WAR WITH UKRAINE

Background. One of the main reasons for Russia's war with Ukraine is the deformation of the mechanisms of perception of the past and social memory. The Russian memorial paradigm is based on a systematic reminder of the traumas caused by different wars, including World War II. Russia's memorial discourse represents only those experiences that help shape monumental history. Therefore, the task was set to find out the specifics of monumental history. This concept was developed by the famous German philosopher Friedrich Nietzsche. In the second part of the cycle "Untimely Meditations" – "On the Uses and Misuses of History for Life" the philosopher discusses the problem of memory. It is important to understand how the reproduction of the Russian monumental metanarrative functions in societies. The American sociologist Paul Connerton has described in detail the specifics of the process of metanarrative transfer in societies. In his work "How Societies Remember" he analyzed the methods of generating social memory.

Methods. We have applied general scientific methods of analyzing the mentioned sources. The French phenomenological methodology was used to provide a conceptual connection between the concepts of "habit-memory" and "monumental history", which allowed to identify deformations in the Russian paradigm of perception of the past.

Results. As a result, it was determined that the Russian Federation is triggered to war by a perception of the past deformed by trauma, as noted by Friedrich Nietzsche and Paul Connerton. This deformation is the lack of the plastic power of remembrance, the impossibility of critically thinking through one's own memorial paradigm, and communicating with the memorial paradigms of others. Friedrich Nietzsche also noted the importance of the balance of three types of history: monumental, antique, and critical. In Russia, this balance has been off, with monumental history dominating the other types and stimulating wars. Analyzing and synthesizing the ideas of Nietzsche and Connerton, it was found that monumental history is reproduced through habit-memory through commemoration ceremonies and bodily practices.

Conclusions. The way we interpret the past is very important for the functioning of society and determines its politics. An important means of helping to change the dependence on the monumental past is the plastic power of memory.

Keywords: plastic power of memory, monumental history, habit-memory, commemoration ceremonies, bodily practices, Russian memorial paradigm.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.